

Juliusz Tomczak

**„NIE STRASZNA MI CAŁA FLOTA ABOLICJONISTÓW”:
CSS ATLANTA I BITWA W CIEŚNINIE WASSAW – przypisy**

„Morze, statki i okręty” 11-12/2018, s. 78-92

Fingal staje się Atlantą (s. 78-80)

Historia *Fingala* i jego rejsu do Savannah, oraz dane techniczne tej jednostki: James D. Bulloch, *The Secret Service of the Confederate States in Europe*, t. 1, New York 1884, s. 111-129; Eric J. Graham, *Clyde Built. Blockade Runners, Cruisers and Armored Rams of the American Civil War*, Edinburgh 2006, s. 28-29, 209. Zwięzłe omówienie losów *Fingala*, a następnie *Atlanty*: Malcolm Maclean, *The Short Cruise of the C. S. S. Atlanta*, “The Georgia Historical Quarterly”, t. 40, nr 2 (czerwiec 1956), s. 130-143. Bracia Tift i ich rola w budowie konfederackich pancerników: W. J. Still, *Iron Afloat. The Story of the Confederate Armorclads*, Columbia 1988, s. 16, 44-46, 128. Opis techniczny *Atlanty* – raporty z oględzin dokonane przez specjalistów z USS *Wabash*: *Official Records of the Union and Confederate Navies in the War of the Rebellion* (odtąd: ORN), seria 1, t. 14, Washington 1902, s. 273-274, 276; *District Court of the United States. District of Massachusetts. The Iron-Clad Ram Atlanta*, “The American Law Register” (1852-1891), t. 12, nr 11, 3 t. 3 (nowa seria, wrzesień 1864), s. 681-682; uzupełniony kilkoma szczegółami (takimi jak konstrukcja opancerzonej wieży dowodzenia) zaczerpniętymi z artykułu z „New York Herald” (24 czerwca 1863 r., s. 1, kol. 1). Informacje o uzbrojeniu *Atlanty* i jego rozmieszczeniu: raport z oględzin, ORN, seria 1, t. 14, s. 274, list Littlepage’a z 16 lutego 1863 r.: ORN, seria I, t. 13, Washington 1901, s. 820. Wzmiankę o pile znaleźć można również w przytoczonym powyżej artykule z *New York Herald*; taran: *District Court of the United States...*, s. 681. Nazwisko pierwszego dowódcy *Atlanty* pada w: Scharf, *History of the Confederate Navy*, s. 641. O kłopotach z przeciekami: Still, *Iron Afloat...*, s. 129-130; autor ten przytacza również cytowany tu fragment dziennika Scalesa (tamże, s. 130). Cytat ze wzmiankowanego powyżej listu Littlepage’a: ORN, seria I, t. 13, s. 820. Skierowanie Tattnalla na stanowisko dowódcy Dywizjonu Savannah rozkazem Mallory’ego z 19 maja 1862 r.: ORN, seria I, t. 13, s. 806-807; charakterystyka tego oficera: Bulloch, *The Secret Service...*, s. 143-144. Krytyczną opinię Tattnalla o *Atlancie* znaleźć można w liście przytoczonym w biografii tegoż oficera: Charles C. Jones, *The Life and Services of Commodore Josiah Tattnall*, Savannah 1878, s. 224.

Plany i rozczarowania (s. 80-83)

Zwięzły opis pierwszego, nieudanego wypadu *Atlanty*: Still, *Iron Afloat...*, s. 130-131). Raport Gillisa z przesłuchania Glenna: ORN, seria I, t. 12, s. 552-553; drugi raport Gillisa (tamże, s. 661). Pozostałe wspomniane w tekście raporty dotyczące przesłuchań zbiegów i jeńców oraz innych doniesienia o *Atlancie*, jakie napływały do unionistów, znajdują się w ORN, seria I, t. 13 (odpowiednio na s. 111, 269, 417, 458-459, 671). Słowa „bardziej, by uciszyć...” i kolejne koncepcje użycia *Atlanty* za *Iron Afloat...*, s. 132. Plan uderzenia na Port Royal: Jones, *The Life*

and Services..., s. 225). Epizod z dezertkami: ORN, seria I, t. 13, s. 767, ORN, seria I, t. 14, s. 694; Robert M. Thompson; Richard Wainwright, *Confidential Correspondence of Gustavus Vasa Fox, Assistant Secretary of the Navy 1861-1865*, t. 1, New York 1918, s. 194. Słowa midszypmana i jego rozbrojenie przez Irlandczyków: McGuire, *Irish in America*, s. 752; Cytowane słowa Gibbesa: Maurice Melton, *The Best Station of Them All: Savannah Squadron, 1861-1865*, Tuscaloosa 2012, s. 193; i Scalesa: Still, *Iron Afloat...*, s. 132. Zeznanie innych dezertków, z informacjami o stanie Dywizjonu Savannah: ORN, seria I, t. 13, s. 767-768. Pominięta ciekawostka w postaci listu gończego por. Alexandra za dezertkiem z *Atlanty* (starszym marynarzem nazwiskiem Cultee) opublikowanym w dzień po utracie pancernika: „Savannah Republican”, 18 czerwca 1863, s. 3, kol. 2. Kwestia szkolenia: Herbert W. Wilson, *Ironclads in Action*, t. 1 (wyd. 5), London 1897, s. 99-100; Melton, *The Best Station...*, s. 173, 185; rozkaz Page’a ORN, seria I, t. 14, s. 691; ponadto w ORN znaleźć można podsumowanie poziomu wyszkolenia poszczególnych jednostek Dywizjonu Savannah po utracie *Atlanty* (seria I, t. 14, s. 713-714). Szereg informacji o *Atlancie* oraz związane z nią rozkazy oficerów US Navy: ORN, seria I, t. 13, s. 711, 536-537, 578, 644, 776-777).

Webb obejmuje dowodzenie (s. 83-85)

O dymisji Sinclaira oraz awansie Webba i cechach tego oficera pisze Still (*Iron Afloat...*, s. 135); przebieg kariery Webba: *Officers in the Confederate States Navy, 1861-65*, Washington 1898, s. 144. Okręty Dywizjonu Savannah wymienia Page w raporcie do Webba: ORN, seria I, t. 14, s. 697. Korespondencja Webba z Mallorym i Tattnallem: ORN, seria I, t. 14, s. 698-700). Na temat wymiany działa 7-calowego pisze Brooke w liście do Page’a z 9 maja 1863 r.: ORN, seria I, t. 14, s. 695, oraz Webb (tamże, s. 698). Wyprawa *Atlanty* zakończona wejściem na płyciznę: ORN, seria I, t. 14, s. 704. Słowa Webba skierowane Mallory’ego – „Zapewniam Cię, że nie straszna mi cała flota abolicjonistów (...)” przytacza Still, *Iron Afloat...*, s. 135. Plany użycia *Atlanty*: ORN, seria I, t. 14, s. 287. Posunięcia Du Ponta w odpowiedzi na doniesienia o wypadzie *Atlanty*: ORN, seria I, t. 14, s. 287, 249-251; okręty Południowoatlantyckiego Dywizjonu Blokadowego: tamże, s. 258-259. Dane taktyczno-techniczne monitorów typu *Passaic* za: Donald L. Canney, *The Old Steam Navy*, t. 2: *The Ironclads, 1842-1885*, Annapolis 1993, s. 76-80; Silverstone, *Civil War Navies*, s. 5-6. Warto dodać, że *Weehawken*, który dołączył do sił Du Ponta 5 lutego 1863, miał poważne problemy z maszynami: William H. Roberts, *Civil War Ironclads. The U. S. Navy and Industrial Mobilization*, Baltimore & London 2002, s. 88-89; na temat problemów z działami 15-calowymi i ich niewystarczającą produkcją, która wymusiła mieszane uzbrojenie monitorów tego typu: tamże, s. 42-43, 44, 223. Opis Cieśniny Wassaw i przygotowań do bitwy na pokładzie USS *Nahant*: Alvah F. Hunter, *A Year on a Monitor and the Destruction of Fort Sumter*, Columbia 1991, s. 73-75. Ostatnie decyzje przed bojem i wyruszenie *Atlanty* – za raportami Webba (ORN, seria I, t. 14, s. 290-292) i Kennarda (tamże, s. 288).

Dzień próby (s. 85-89)

O wypatrzaniu *Atlanty* i pierwszych ruchach okrętów US Navy w bitwie – raporty Downesa (ORN, seria I, t. 14, s. 267) i Rodgersa (tamże, s. 265). Opis pierwszych minut starcia na *Nahant*, wraz z cytatami: Hunter, *A Year on a Monitor...*, s. 75-76. Pierwsze salwy i utknięcie konfederackiego pancernika: Melton, *The Best Station...*, s. 227; raport Webba, ORN, seria I, t. 14, s. 290-291; raport Rodgersa, tamże, s. 265. Cytat dotyczący efektu pierwszego pocisku wystrzelonego przez *Atlantę*: Hunter, *A Year on a Monitor...*, s. 76. Rekonstrukcja starcia dokonana głównie na podstawie raportów oficerów obu stron w: ORN, seria I, t. 14 – Du Ponta (tamże, s. 263-265), Rodgersa (s. 265-266), Downesa (s. 267), oraz floty i armii konfederackiej, a mianowicie Kennarda (s. 288), Jonesa (s. 289), Mercera (s. 290) i Webba (s. 290-292). Na temat strzałów oddanych przez działą Barбота: Hunter, *A Year on a Monitor...*, s. 76; relacja Hardcastle'a (w tekście artykułu znalazła się błędna informacja – w rzeczywistości Hardcastle był pomocnikiem cieśli okrętowego): „The Savannah Republican”, 9 lipca 1863, s. 2, kol. 2; w skróconej wersji artykuł ten przedrukowano w „Daily Dispatch” (Richmond), 16 lipca 1863, skąd przytoczyła go Pamela Chase Hain, *A Confederate Chronicle. The Life of a Civil War Survivor*, Columbia & London 2005, s. 95-96. O szybkostrzelności dział monitora i wymianie stempli pisze Hunter, *A Year on a Monitor...*, s. 34-35, 66. Kwestię drugiego trafienia pocisku z *Weehawken* poruszają w swoich raportach Rodgers i Webb; z kolei w raporcie z oględzin *Atlanty* nie sprecyzowano kalibru. Podsumowanie efektów trafień poszczególnych pocisków z dział *Weehawken*, wraz z informacją o użyciu 35-funtowego ładunku prochowego do dział 15-calowego: *District Court of the United States...*, s. 678-679. O użyciu rufowego dział 7-calowego *Atlanty*: Melton, *The Best Station...*, s. 228-229. Informację o rozmiarach ambrazur i kącie ostrzału dział konfederackiego okrętu znaleźć można w raporcie z jego oględzin (ORN, seria I, t. 14, s. 275). Cytaty z Hardcastle'a o stanie *Atlanty* przed jej poddaniem oraz słowach Webba („poddalem okręt”): „The Savannah Republican”, 9 lipca 1863, s. 2, kol. 2. Przytoczony fragment raportu Webba o powodach jego decyzji: ORN, seria I, t. 14, s. 291. Opuszczenie bandery i kwestia kontrowersji wokół białej flagi: raport Kennarda, ORN, seria I, t. 14, s. 288; relacja Hardcastle'a „The Savannah Republican”, 9 lipca 1863, s. 2, kol. 2; Hunter, *A Year on a Monitor...*, s. 79, 81. Epizod ze wstrzymaniem ognia na *Nahant* i wkroczeniem grupy abordażowej na pokład *Atlanty*: Hunter, *A Year on a Monitor*, s. 76-77; Melton, *The Best Station...*, s. 229. Interwencja Webba i zdemontowanie miny wytykowej: *History of the Rebel Steam Ram „Atlanta”*, Philadelphia 1863, s. 7. Na temat współdziałania lekarzy okrętowych i śmierci Barretta: Melton, *The Best Station...*, s. 229, relacja Hardcastle'a, „The Savannah Republican”, 9 lipca 1863, s. 2, kol. 2. Przemowę Webba odnotował korespondent „Philadelphia Inquirer” (cytat za: *History of the Rebel Steam Ram...*, s. 7-8) ponieważ musiał ją usłyszeć od jeńców, niewykluczone, że dopuścił się jej podkoloryzowania bądź rozbudowania. Słowa Downesa odnotowane przez Stedmana: Melton, *The Best Station...*, s. 229.

Zdobycz wojenna (s. 89-92)

Opis jeńców (fragment relacji korespondenta „Philadelphia Inquirer”): *History of the Rebel Steam Ram...*, s. 7-8; ich pochodzenie: Hain, *A Confederate Chronicle...*, s. 92-93 List pochwalny Wellesa oraz jego korespondencja z Downesem: ORN, seria I, t. 14, s. 283-286. Potwierdzenie skuteczności dział 15-calowych: *Diary of Gideon Welles*, t. 1, Boston & New York 1911, s. 341-342. Wycena Atlanty: ORN, seria I, t. 14, s. 277. Uzasadnienie wyroku sądu przyzowego: *District Court of the United States...*, szczególnie s. 675-676, 682-685. Obejmowało ono porównanie okrętów obu stron (wyporności, uzbrojenia, liczebności załóg) i konkluzję, że należy uwzględnić rolę *Nahant*, oraz przewagę okrętów Rodgersa nad przeciwnikiem, w związku z czym połowę kwoty przyznano załogom, a drugą połowę – rządowi Stanów Zjednoczonych (gdyby uznano, że *Atlanta* miała przewagę nad trzema okrętami Rodgersa, ich załogi dostałyby całą kwotę). Wzięci do niewoli oficerowie konfederacy odmówili zeznań w tej sprawie: tamże, s. 676; Maclean, *The Short Cruise...*, s. 142. Suma otrzymana przez Huntera: *A Year on a Monitor...*, s. 85-86. Cytaty dotyczące wyglądu zdobytej Atlanty: ORN, seria I, t. 14, s. 276; Hunter, *A Year on a Monitor...*, s. 92. Rysunek znaleziony na zdobytym okręcie: tamże, s. 81. List Thurstona: ORN, seria I, t. 14, s. 111. Zestawienie liczby oddanych strzałów oraz dział, z których padły, dokonane w oparciu o cytowane wyżej źródła zawierające opis starcia; w poszczególnych raportach i wspomnieniach padają rozbieżne liczby. Kontrowersje wokół pogłosek o buncie załogi: raport Kennarda, ORN, seria I, t. 14, s. 288; „The Savannah Republican”, 18 czerwca 1863, s. 1, kol. 2; cytowany fragment riposty anonimowego oficera z „The Savannah Republican”: Hain, *A Confederate Chronicle...*, s. 96, 98 (ów cytowany tekst mógł jednak ukazać się na łamach innej gazety – zob. tamże, przypisy 14 i 18, s. 243). Gdy do Savannah dotarł listy od jeńców, ukazał się kolejny, dementujący pogłoski o buncie artykuł: „The Savannah Republican”, 27 czerwca 1863, s. 1, kol. 2; zob także Maclean, *The Short Cruise...*, s. 141. Domniemana zdrada Hernandeza: Hain, *A Confederate Chronicle...*, s. 102-103. Pochwała załogi w raporcie Webba: ORN, seria I, t. 14, s. 291. Dalsza kariera Webba: *Officers in the Confederate Navy...*, s. 144. Słabość pancerza Atlanty: ORN, seria I, t. 14, s. 276. Zatonięcie *Weehawken*: Silverstone, *Civil War Navies...*, s. 6; James L. Mooney (red.), *Dictionary of American Naval Fighting Ships*, t. 8, Washington 1981, s. 191.